

Monumenttien muuttuvat maisemat – Mannerheimin patsaat Tampereella, Seinäjoella, Mikkelissä, Lahdessa ja Helsingissä

SILJA LAINE

Englannin kieli ja kirjallisuus, PUTSPACE-projekti, Åbo Akademi

RANJA HAUTAMÄKI

Arkkitehtuurin laitos, maisema-arkkitehtuuri, Aalto-yliopisto

Laine, Silja & Hautamäki, Ranja (2020). Monumenttien muuttuvat maisemat – Mannerheimin patsaat Tampereella, Seinäjoella, Mikkelissä, Lahdessa ja Helsingissä (Shifting Landscapes of Monuments – Statues of Mannerheim in Tampere, Seinäjoki, Mikkel, Lahti and Helsinki). *Terra* 132: 1, 17–30. <https://doi.org/10.30677/terra.83307>

The article sets out to look at the statues of C. G. E. Mannerheim (1857–1951) in the cities of Helsinki, Tampere, Seinäjoki, Mikkel and Lahti. It focuses on the landscapes of the statues and the dialogical relation between the statues and their surroundings. In all cities considered, either the statues have been moved from their original place or moving has been proposed. Statues have often been studied from a point of view of the politics of history and memory. While recognizing this, we propose that urban design has an important role in modifying the ways that statues relate to public space. Statues are not only artefacts that exist in urban space, but they also produce public urban space and hierarchy. Therefore, the article focuses on the role of urban planning and design in producing and cherishing military heritage.

Key words: Statue of Mannerheim, monument, public space, urban design, military heritage

Silja Laine, English Language and Literature, PUTSPACE-project, Åbo Akademi, Tehtaankatu 2, 20500 Turku, Finland. E-mail: <silja.laine@abo.fi>

Ranja Hautamäki, Department of Architecture, School of Arts, Design and Architecture, Aalto University, Otakaari 1 X, PO Box 11000, Espoo, Finland. E-mail: <ranja.hautamaki@aalto.fi>

Monumentit ovat merkittäviä ja kalliita julkisia hankkeita, mutta niillä on vuosien myötä taipumus muuttua näkymättömiksi. Arjessa läsnä oleva monumentaalinen taide sivuutetaan usein itsestään-selvyytenä (Ruohonen 2013: 9). On tavallista, että monumentit alkavat saada huomiota vasta silloin, kun niihin kohdistuu muutostoiveita tai kun niiden ympäristö tai asema kaupunkitilassa on uhattuna.

Monumentit ja sotahistorian muistomerkit ovat olleet muistin paikan tutkimuksen keskeisiä kohteita. Historioitsija Pierre Noran määritelmän mukaan muistin paikat (*lieux de mémoire*) ovat kansakunnalle ja nationalismille keskeisiä muodostumia, jotka syntyvät historian ja muistin vuorovaikutuksessa. Muistin paikat eivät ole elettyjä muistin ympäristöjä (*milieux de mémoire*) vaan enemmänkin menneisyyden representaatioita. Samalla ne kertovat halusta muistaa ja varsinkin estää unohtamasta (Nora 1989: 19).

Myös muistamisen prosessi itsessään on viime vuosikymmenten aikana ollut jatkuvan kiinnostuksen

kohteena. Kulttuurisen muistin (*cultural memory*) tutkimuksesta on tullut oma alansa, jossa muun muassa paikan ja muistin välinen suhde on haluttu nähdä Noraa (1989) dynaamisemmin. Sen puitteissa on korostettu muistamisen ja unohtamisen jatkuvaa, aktiivista prosessia. Yhteisöt ja yksilöt jäsentävät suhdettaan menneisyyteen sekä uusien että jo olemassa olevien muistin paikkojen kautta (Erl & Rigney 2009: 2). Tutkimuksessa olennaista on myös se, miten yhteisöt muistavat, sillä kulttuurinen muisti on monin tavoin kytköksissä esimerkiksi median sisältöihin, välineisiin ja muotoihin (Erl 2008: 88–89).

Haluamme artikkelissamme liittää kulttuurisen muistin keskusteluun paikan ja maiseman materiaalisuuden ja tarkastella ääneen lausuttujen merkitysten lisäksi kaupunkitilaan sijoitettujen monumenttien näkyvyyttä, saavutettavuutta ja suhdetta ympäristöönsä (ks. Dwyer & Alderman 2008: 168). Tutkimalla tapoja, joilla muistin paikkoja vaalitaan, suunnitellaan ja hoidetaan, voidaan tarkastella paitsi muistamista myös unohtamista, etäisyyttä ja etänty-

mistä, tai taidehistorioitsija Liisa Lindgrenin (2000: 13) sanoin ”hiljaisia ja äänekkäitä vaiheita”. Kansalliselle muistille on ominaista poissulkevuus. Samalla kun tietyistä asioista tulee legitiimiä menneisyyttä, toisten asioiden merkitystä vähätellään tai ne kielletään kokonaan (Johnson 2003: 4). Avoimeen demokratiaan kuuluu kuitenkin myös keskustelu siitä, mikä on merkityksellistä menneisyyttä ja mitkä asiat ovat muistamisen arvoisia. Muistomerkit ja niiden paikat ovat usein historian hallinnasta käytävän kamppailun keskiössä (Grönholm 2010: 104).

Tarkastelemme tässä artikkelissa Tampereella, Seinäjoella, Mikkelissä, Lahdessa ja Helsingissä sijaitsevia Carl Gustaf Emil Mannerheimin patsaita ja pohdimme niiden suhdetta julkiseen kaupunkitilaan. Keskitymme kokovartalo- ja ratsastajapatsaisiin, joilla on erityinen kaupunkikuvallinen merkitys. Tarkastelemme patsaita, niiden ympäristöjä sekä niiden käyttötapoja erityisesti viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Keskitymme sellaisiin vuosiin, jolloin patsaita on siirretty, niiden siirtämistä on esitetty tai niiden ympäristö on muuttunut merkittävästi. Muistin paikat ja maisemat muodostuvat monenlaisen historiaa ja muistia säätelevien tekijöiden vuorovaikutuksesta. Nostamme erityisen tarkastelun kohteeksi julkisten tilojen kaupunkisuunnittelun, joka viime kädessä luo ja vaalii historiakulttuurin näyttämöitä. Vaikka fokuksemme on lähimenneisyydessä, tarkastelemme lyhyesti myös monumenttien pystytysvaiheita, joihin liittyvät keskustelut ja ristiriidat ovat patsaiden myöhempienkin vaiheiden kannalta tärkeitä.

Mannerheimin patsaiden tutkimuksen aineistot

Mannerheimista on tehty paljon biografista tutkimusta, joka oli pitkään varsin kritiikitöntä sota- ja suurmieshistoriaa. Uusia näkökulmia tuova Mannerheim-tutkimus, joka lähestyy Mannerheimia laajemmasta sosiokulttuurisesta (ks. esim. Meinander 2017) tai kriittisen kulttuurintutkimuksen (Kyyrö 2018) näkökulmasta, onkin varsin tuore ilmiö. Emme kuitenkaan keskity Mannerheimin henkilöön vaan sotahistorian kulttuuriperinnön ja kaupunkitilan väliseen vuorovaikutukseen. Mannerheimin patsaat ja niistä käyty keskustelu avaavat näkymän paitsi Mannerheimiin liittyvään historia-politiikkaan sinänsä, myös laajemmin siihen, miten sotahistorian kulttuuriperintöä on suomalaisissa kaupungeissa rakennettu ja vaalittu sekä millaisia ristiriitoja asiaan on liittynyt.

Mannerheimin patsaiden syntyhistoriaa on käsitelty tai sivuttu useissa taidehistorian ja sisällissodan muistamista käsittelevissä tutkimuksissa

(Konttinen 1989; Heiskanen 1999; Lindgren 2000; Roselius 2010; Kormanen 2014; Hentilä 2018; Tepora 2017), mutta patsaiden ja niitä ympäröivän maiseman välistä muutosta ei ole juuri tarkasteltu. Patsaan ja sen ympäristön välillä on kuitenkin dialoginen suhde, jonka muutokset kertovat historia-politiikasta ja historiakulttuurista sekä siitä, miten suhdetta sotahistoriaan on säädelty ja minkälaisia muotoja se on saanut. Historioitsija Seppo Hentilän (2018: 11) määritelmän mukaan historiakulttuuriksi voidaan ajatella kaikki areenat ja mekanismit, joilla yhteiskunnassa tuotetaan ja käytetään menneisyyttä koskevaa tietoa, kun taas historiapolitiikka on tietoista, aktiivista toimintaa, jolloin merkityksellisiä ovat ne intressit ja tavoitteet, jotka ohjaavat historian käyttöä. Muistin maisemat kytkeytyvät historia-politiikkaan ja tutkimuksessa on hyvä muistaa, että historian esittämiseen liittyy valintoja (Raivo 2004: 70). Suomalaisessa kulttuurissa suhdetta kansalliseen menneisyyteen työestetään ja rakennetaan edelleen paljolti suhteessa sotahistoriaan. Kaupungeissa tämä näkyy esimerkiksi siinä, että moniin juhlapäiviin liittyy sotien uhrien ja sankarien muistaminen. Monumenteilla on näissä muistamisen rituaaleissa edelleen tärkeä rooli. Juhlapäivinä patsaita kukietaan ja seppelöidään, ja ne ikään kuin lakkaavat olemasta arjen taustamaisemaa ja heräävät henkiin.

Kullakin tarkastelun kohteena olevalla kaupungilla on erilainen – ja erityinen – suhde Suomen sotahistoriaan ja sitä kautta Mannerheimiin. Patsaat ovat myös eri aikoihin pystytettyjä (Seinäjoki 1955, Tampere 1956, Lahti 1959, Helsinki 1960, Mikkelä 1967), ja ne kytkeytyvät eri tavoin paikallispolitiikkaan ja paikallishistoriaan sekä tilaajensa taustayhteisöihin. Sotien muistaminen on Suomessa ollut pitkälti valtion ohjaamaa, mutta valtion rinnalla paikalliset tekijät ovat muovanneet sotien muistokulttuuria monin tavoin (Roselius 2010: 11). Mannerheimin patsaat tilattiin ja rakennettiin erilaisten järjestöjen toimesta, mutta myöhemmin niiden hoitaminen on ollut kaupunkien vastuulla. Nostammekin analyysin kohteeksi nimenomaan paikalliset tulkinnat ja pyrkimykset.

Tutkimuksen aineistona on käytetty kaupunginhallinnon asiakirjoja ja suunnitelmia, muistiorganisaatioiden asiakirjoja ja kuva-aineistoja sekä sanomalehtiaineistoja. Olemme lisäksi hyödyntäneet omia havaintojamme kenttäkynneillä, joiden aikana tarkastelimme patsaiden nykymaisemaa ja saimme taustatietoja patsaista vastanneilta kaupungin tai museon edustajilta. Tekstiaineiston lisäksi olemme hyödyntäneet historiallisia valokuvia patsaiden paikoista, joiden muutoksia olemme tarkastelleet suhteessa nykytilaan. Pyrimme siis käyttämään monipuolista lähdeaineistoa, joka avaa patsaiden ja niiden paikan välistä moniulotteista suhdetta.

Patsaat ovat itsessään mykkiä ja niiden merkitykset avautuvat vain suhteessa muihin lähteisiin. Erilaisia lähteitä ristiinlukemalla olemme tavoitelleet nyansseja, jotka voisivat muuten jäädä huomaamatta.

Lähdeaineisto on kussakin kaupungissa erilaista. Helsingissä sanomalehtiaineistolla on keskeinen rooli, sillä Mannerheimin patsaan paikasta on Kiasman suunnittelun yhteydessä käyty paljon julkista keskustelua. Tampereella sanomalehtiaineistoa on paljon, mutta tärkeämpänä lähteenä ovat olleet siirtoa koskevat kaupunginhallinnolle osoitetut aloitteet. Myös Mikkelissä patsaan siirto on herättänyt paljon julkista keskustelua. Erityispiirteenä on lisäksi paikallisen museotoiminnan merkittävä rooli ja siihen liittyvä aineisto. Lahden tapauksessa aineistomme koostui pääasiassa kaupunginhallinnon dokumenteista, joissa käsitellään ympäristön kunnostusta. Seinäjoella olemme hyödyntäneet Suojeluskunta- ja lottamuseon Mannerheim-näytelyn aineistoa, paikallislehtiä sekä poliittisen päätöksenteon ja kaavoituksen asiakirjoja.

Tampere

Tampereen Mannerheimin patsas kytkeytyy vahvasti sisällissodan tapahtumiin ja niiden ristiriitaiseen muistamiseen, joka on ollut vahvasti läsnä kaupungissa tähän päivään asti. Patsas eroaa muiden kaupunkien Mannerheimin patsaista syrjäisen sijaintinsa vuoksi. Vehmaisten Mannerheiminkallilla

olle, keskelle metsää pystytetty Mannerheim tähyää sisällissodan aikaisen valkoisen kenraaliin asussa kiikari kaulassaan kohti kaupunkia. Jalustassa on teksti: “Mannerheim seisoi tällä paikalla Tampereen valloituksen aikana huhtikuun alkupäivinä 1918”.

Patsashanke sai alkunsa vuonna 1938, jolloin kaupungin valtauksen vuosipäivää ja Mannerheimin 70-vuotispäivää juhliittiin näyttävästi. Hankkeen takana oli Tampereen seudun rintamamiesyhdistys, taloudellisenä tukenaan vaikutusvaltainen, äärioikeistolaista toimintaa rahoittanut kauppaneuvos Rafael Haarla (KV 6.9.1938). Kaupunginvaltuusto hyväksyi hankkeen yksimielisesti ja esitti Evert Porilan veistämän patsaan paikaksi lähellä koskea ja pääkatua sijaitsevaa puistoa (KV 31.12.1938). Patsaan pystytys kuitenkin siirtyi sodan vuoksi, ja sitä lykättiin Mannerheimin omasta toivomuksesta (mm. Kontinen 1989: 21). Kun hanke virisi uudelleen vuonna 1951, kaupungin päättäjien mielipide oli ehtinyt muuttua ja kaupunginvaltuusto päätti luopua patsaan pystyttämisestä (KV 7.3.1951). Patsashanketta ajaneet tahot etsivät patsaalle toista paikkaa, ja päätyivät lopulta Vehmaisten metsäiseen kukkulaan, joka oli yksityisomistuksessa ja sijaitsi kahdeksan kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Paljastusseremonia pidettiin viimein 4.6.1956 (Rasila 1992: 496).

Tampereen Mannerheimin patsas ja sen sijaintiin liittyvä kiista kytkeytyvät vahvasti Mannerheimin rooliin Tampereen valtauksessa ja sodanjälkeisissä

Kuva 1. Vasemmalla: Tarpeettomaksi jäänyt Mannerheim-patsaan jalusta Tammerkosken rannalla (Reino Branthin 1956 / Vapriikin kuva-arkisto). Oikealla: Vehmaisten Mannerheiminkallion kenraaliasuinen patsas (Ranja Hautamäki 2018).

Fig. 1. Left: The redundant pedestal of the Statue of Mannerheim in Tampere (Reino Branthin 1956 / Vapriikki Photo Archives). Right: The Statue of General Mannerheim on Mannerheiminkallio Hill, Vehmainen (Ranja Hautamäki 2018).

kostotoimissa. Kiistassa patsaan paikasta on kyse sisällissodan muistamisesta, jossa kaikkua pitkään jatkunut voittajien sanelema historiapolitiikka, joka esti punaisilta julkisen suremisen (Peltonen 2000: 2; Roselius 2018: 258). Epäoikeudenmukaisuuden kokemusta vahvistivat sisällissodan jälkeisinä vuosikymmeninä valkoisten näyttävät julkiset hautajaiset ja muistomerkit (Hentilä 2018: 83). Suomeen pystytettiin satoja muistomerkkiä, joista suuri osa oli valkoisten voittajien muistoksi ja vahvistivat yksipuolista voittajien tulkintaa 1918 tapahtumista (Roselius 2018: 259). Sisällissodan historiantutkimuksessa alkoi uusi vaihe vuonna 1993 ilmestyneestä Heikki Ylikankaan Tie Tampereelle -teoksesta, joka kertoi ruohonjuuritasolla Tampereen taistelusta. Ylikankaan tutkimus nosti keskiöön sodan väkivaltaisen raakuuden ja kyseenalaisti vapausotatulkinnan, mikä herätti laajaa julkista debattia myös tutkijapiirien ulkopuolella, erityisesti Etelä-Pohjanmaalla (Hentilä 2018: 18–19).

Mannerheimin patsaan paikka ei ole edelleenkaan itsestäänselvyys. 1990-luvulta lähtien patsaan siirrosta on keskusteltu vilkkaasti Aamulehdessä. Vuosina 1994–2018 julkaistiin yli 90 artikkelia, joista lähes 70% käsitteli patsaan siirtämistä pois nykyiseltä paikalta. Erityisen runsasta lehdistökeskustelu oli vuonna 2004, jolloin Mannerheim äänestettiin Yleisradion äänestyksessä suurimmaksi suomalaiseksi. Keskustelu on liittynyt keskeisesti patsaan siirtoa koskeviin virallisiin aloitteisiin, joita on tehty viime vuosikymmeninä peräti kymmenen (20.10.1990; 24.3.1992; 25.3.1992; 23.9.1992; 6.11.1992; 1.2.1993; 31.10.1994; 8.6.1998; 13.6.1998; 4.5.2016).

Vaikka sisällissodan tapahtumiin on tullut ajallista ja kulttuurista etäisyyttä, patsaan sijaintia koskevat argumentit palautuvat vanhoihin jakolinjoihin (Kinunen 2018: 339). Siirtämistä puolustavissa argumenteissa, jotka toistuvat virallisissa aloitteissa ja sanomalehtikeskusteluissa, korostetaan erityisesti marsalkka ja presidentti Mannerheimin merkitystä itsenäiselle Suomelle. Niissä vaaditaan patsaan siirtämistä arvonsa mukaiselle paikalle Keskustorille tai muulle keskeiselle paikalle. Siirtoa vastustavat argumentit, jotka ovat seuranneet aina siirtämistä koskevia aloitteita tai mielipidekirjoituksia, muistuttavat puolestaan Tampereen valloituksen inhimillisistä kärsimyksistä. Myös kaupungin viralliset elimet ovat tyrmänneet siirron, joskin hyvin varovaisin sanankääntein. Kaupungin linjauksessa on selkeästi pyritty ottamaan etäisyyttä patsaan poliittiseen sisältöön ja vedottu monumentin historialliseen sijaintiin ja kulttuurimuistomerkkin vakiintuneeseen asemaan (KH 27.12.1990; KH 14.12.1992). Patsasta koskevan keskustelun uutena avauksena eräässä aloitteessa esitettiin (9.12.1994) keskustaan täysin uutta, siviiliasuista patsasta, joka esittäisi Mannerheimia

presidenttinä. Kaupunki suhtautui tähän aloitteeseen varovaisen myönteisesti, jos patsaalle järjestyisi oma rahoitus (Kuvola 20.12.1994). Päätös kertoo havainnollisella tavalla Tampereen vaikeasta tasapainoilusta Mannerheimin muistokulttuurissa.

Tampereen Mannerheimin patsasta olisi mahdollista tarkastella taiteellisenä veistoksena, mutta patsas ja keskustelu sen sijainnista alleviivaavat monumentin poliittista kontekstia ja vahvaa, mutta ristiriitaista suhdetta Mannerheimiin. Tämä näkyy kiihkeän sanomalehtikeskustelun ohella myös esimerkiksi patsaaseen kohdistuvassa toistuvassa ilkeväkälässä (Aamulehti 2011a), joka ajoittuu rituaalinomaisesti useimmiten juuri patsaan seppelöinnin ajankohtiin. Lahtari-töhryt viittaavat sisällissotaan ja Mannerheimin kiisteltyyn rooliin Tampereella. On vaikea sanoa, onko ilkeväkälässä kyse pelkästään sisällissodan epäoikeudenmukaiseksi koetusta historiapolitiikasta, vai onko sisällissodan ja Mannerheimin muistokulttuurissa sellaisia aineksia, jotka kanavoivat ja ehkä ylläpitävätkin yhteiskunnan kahtiajakautuneisuutta.

Seinäjoki

Seinäjoelle vuonna 1955 suunniteltu Mannerheimin patsas on ensimmäinen, joka näki päivänvalon. Tampereen tavoin myös se esittää Mannerheimia sisällissodan aikaisessa univormussa, miekka kupeella. Lauri Leppäsen suunnitteleman monumentin syntyvaiheet liittyvät kiinteästi Seinäjoen asemaan sisällissodan ”päämajakaupunkina”, minkä vuoksi patsas kontekstualisoituu vahvasti sisällissodan ja vapausotatulkinnan muistamiseen. Mannerheim toimi kaupungissa Suomen armeijan ylipäällikkönä helmi-maaliskuussa 1918, jolloin käytännössä koko kaupunki oli valjastettu valkoisen Suomen armeijan palvelukseen.

Suojeluskunnalla oli jo 1920-luvulta lähtien ollut Seinäjoella vahva asema (Alanen 1970: 737), ja se näkyi myös patsashankkeessa, vaikka järjestöt kieltätkin jatkosodan jälkeen. Entinen Suojeluskuntapiiriin päällikkö toimi patsaskomitean kokouksen puheenjohtajana ja patsaan jalustan teksteistä ”Se vala on koetettu puhtaana pitää” ja ”Ylipäällikölleen Etelä-pohjalaiset” vastasi tunnettu äärioikeistolainen ja Isänmaallisen Kansanliikkeen perustajana tunnettu Hilja Riipinen. Patsasta varten järjestettiin keräys, johon myös koululaisten haluttiin osallistuvan pienillä summilla (Näyttelykäsikirjoitus 2005).

Patsaan paljastamistilaisuutta 4.6.1955 väritti poliittinen kahtiajakautuneisuus. Vaasan SKDL:n piirijärjestön julkaisema Kansan Ääni (1955) suomi patsashanketta kovin sanoin: ”Paljastustilaisuus muodostui kiihkokansalliseksi yllytystilaisuudeksi, vanhojen valheiden uudestikeittämiseksi ja maakunnan suojeluskuntalaisten esiintymiseksi.”

Kuva 2. Vasemmalla: Kenraaliasuinen patsas Seinäjoen Keskustorilla (Lauri Leppänen / Museovirasto 1969). Oikealla: Mannerheimin patsas ja puisto, taustanaan lyseo (Silja Laine 2019).

Fig. 2. Left: The Statue of Mannerheim in General's uniform in the central square of Seinäjoki (Lauri Leppänen / Finnish National Board of Antiquities 1969). Right: The statue and park named after Mannerheim with the lyceum in the background (Silja Laine 2019).

SKDL:n edustajat boikotoivat tilaisuutta ja lehti muistutti lukijoitaan Mannerheimin vastuusta siinä, että Seinäjoella oli ollut maakunnan suurin teloituspaikka. Kokoomuksen äänenkannattajalehti Vaasa (1955) sitä vastoin kertoi yksityiskohtaisesti kuvien kera paljastustilaisuuden runsaslukuisesta väkijoukosta ja “suuren isänmaallisen juhlan tunnusta”. Myös kirkolla oli näkyvä rooli: uskonnollissävyytteen tilaisuuden aloitti piispan puhe, jonka jälkeen seurasi muita puheita ja seppeleenlaskuja.

Suunnitteluvaiheessa ei ollut varmuutta patsaan sijainnista. Leppänen ilmeisesti suunnitteli patsaan sijoitettavaksi avoimelle aukiolle vailla varmuutta paikan luonteesta. Patsas pystytettiin aluksi Keskustorille Vaasa-lehden talon eteen (Näyttelykäsikirjoitus 2005). Kun torialueen liikenne lisääntyi ja paikka kävi ahtaaksi, patsas siirrettiin vuonna 1973 nykyiselle paikalleen Marttilan yhteislyseon eteen Lyseon puistoon, joka nimettiin myöhemmin Mannerheimin puistoksi (KH 24.4.1973). Puisto oli osa kaupungin keskeistä vihervyöhykettä, jota kehysivät Alvar Aallon 1950–60-luvuilla valmistuneet monumentaalirakennukset.

Keskustelu patsaan paikasta ei kuitenkaan lopunut siihen. Kaupunginhallitus teki vuonna 2006 (KH 18.4.2006) päätöksen patsaan siirrosta Suojeluskunta- ja lotta-museon edessä olevalle aukiolle, jota esitettiin nimettäväksi Mannerheimin aukioksi. Vuodesta 1990 toiminut museo sijaitsee Alvar Aallon (1924–1926) suunnittelemassa Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin talossa. Esitetty siirto ei kuitenkaan toteutunut, ja myöhemmin alue kaavoitettiin ja nimettiin neutraalimmin Veteraaniaukioksi

(Veteraaniaukion kaavaluonnos 2010). Vaikka patsas nykyiselläänkin kontekstualisoituu juuri sisällissodan aikaiseen Mannerheimiin, olisi toteutunut siirto sekä sijainti museon edessä entisestään vahvistanut tulkintaa Mannerheimista juuri sisällissodan kenraalina. Tulkintaa olisi vahvistanut myös se, että Mannerheimin patsas olisi liittynyt symmetrisesti museon pihalla sijaitsevaan Pentti Papinahon suunnittelemaan *Suojeluskuntalainen*-patsaaseen.

Siirtämisen sijaan patsaan ympäristöä on kehitetty viime vuosina huomattavasti. Vuonna 2014 veistoksen ja sen ympäristöä kohennettiin ja uudistettiin osana Mannerheimin puiston kehittämistä. Patsasta siirrettiin paremman näkyvyyden saamiseksi lähemmäksi kadun reunaa, ja sen jalustaa korotettiin. Patsaan lähiympäristöön istutettiin alppiruusuja ja perennoja, ja sitä ympäröivä aukio kivettiin (Seinäjoen puistot ja viheralueet 2015: 7). Kivetty, aksiaalinen aukiosommitelma korostaa patsasta, joka pienen kokonsa vuoksi jäisi avarassa puistossa muuten huomaamattomaksi.

Mannerheimin patsaan sijainti on Seinäjoella herättänyt ajoittain kiihkeäkin debattia, johon on liittynyt keskeisesti tulkinta sisällissodasta nimenomaan vapaussotana. Seremoniallisuus on edelleen näkyvää ja esimerkiksi Seinäjoen lukion oppilaat käyvät vielä nykyäänkin Puolustusvoimain lippujuhlien seremoniassa viemässä patsaan edustalle seppeleen (Ilkka 2019c). Viimeaikaiset uudistukset ovat kuitenkin korostaneet enemmän patsaan kaupunkikuvallisia kuin poliittisia arvoja. Vuoden 2014 kunnostustöiden ansiosta Mannerheimin patsaan näkyvyys on aiempaa parempi ja patsas vai-

Kuva 3. Vasemmalla: Mannerheimin patsaan paljastustilaisuus Suur-Savon aukiolla 4.6.1967 (Mikkelin kaupungin museoiden arkisto). Oikealla: Vuonna 2003 Hallitustorille siirretty patsas (Ranja Hautamäki 2019).

Fig. 3. Left: The unveiling ceremony of the Mannerheim statue on the Suur-Savo Square on 4 June 1967 (Mikkeli City Museum Archives). Right: The statue was moved to the Mikkeli market square in 2003 (Ranja Hautamäki 2019).

kuttaa myös puistoon tehden siitä arvokasta julkista kaupunkitilaa, mikä on ollut kehittämishankkeen tavoite (Ilkka 2012b). Viimeaikaisissa kannanotoissa on noussut esille sotahistorian rinnalle matkailu ja pyrkimys kehittää Mannerheimin henkilöön liittyvää kulttuuriperintöä turismin näkökulmasta (Ilkka 2014a). Siirtymän sotahistorian muistamisesta matkailun ja turismin kontekstiin voisi tulkita niin, että kyse ei ole unohtamisesta vaan etäännyttämisestä. Mannerheimin muisto on kaupungissa edelleen läsnä, mutta politiikan ja uskonnon sävyttämän muistamisen rinnalle ovat nousseet kaupunkikehittämisen ja turismin neutraalimmat puhutavat.

Mikkeli

Kalervo Kallion suunnittelema veistos vuodelta 1967 esittää Mannerheimia ylipäällikön roolissa. Mikkelin patsasta kutsutaan ”Päämajapatsaaksi” ja näin se viittaa sisällissodan sijasta aikaan, jolloin talvi- ja jatkosodan sodanjohdon keskus toimi Mikkelissä ja Mannerheim ja hänen esikuntansa tulivat kaupunkilaisille tutuiksi. Mannerheim liittyykin Mikkelissä koko kaupungin historiaan ja imagoon, ei vain veistoksen paikkaan.

Virallinen aloite patsaasta tehtiin vuonna 1954 Suur-Savon museoyhdistyksessä, mutta hanke kaatui aluksi poliittisiin erimielisyyksiin. Hanke virisi uudelleen vuonna 1963, ja tällöin toimikunta päätyi nimenomaan kenttäasukseen Suomen Marsalkkaan ja osoitti paikaksi kaupungin keskustan Hallitustorin. Paikkaa kannattivat myös keskustan asemakaavan suunnittelija Olli Kivinen ja myös patsaan taiteilija, joka mitoitti veistoksen Hallitustoria silmällä pitäen. Vasemmisto kuitenkin vastusti näin näkyvää

sijaintia. Paikka ei saanut taakseen poliittista hyväksyntää. Viralliseksi syyksi esitettiin, että alueelle oli kaavoitettu parkkipaikka. Vaihtoehtoiseksi paikaksi päätettiin verrattain syrjässä sijaitseva, hautausmaan läheinen Suur-Savon aukio. Patsas paljastettiin 1967, mutta alue pysyi vielä pitkään keskeneräisenä: esimerkiksi vielä vuonna 1972 sen ympäriltä puuttuivat lipputangot (Julkunen 2014: 107–108).

Mikkelin Mannerheimin patsas nousi julkisuuteen, kun keskustelu patsaan siirrosta torille aktivoitui 2000-luvun alussa. Uusi tilanne liittyi kuntaliitoksiin: Mikkelin maalaiskunnan liittäminen jälkeen poliittiset valtuusasteet olivat muuttuneet, sillä entiset maalaiskunnan keskustalaiset toivat kaupunkiin porvarienemmistön, joka äänesti vuonna 2002 patsaan siirron puolesta (Julkunen 2014: 109). Siirrosta keskusteltiin paljon myös julkisuudessa. Esimerkiksi paikallisessa Länsi-Savo -lehdessä julkaistiin vuosina 1997–2010 yhteensä 422 patsasta käsittelevää artikkelia ja kantaa ottivat niin paikallispoliitikot kuin taiteilijat ja tavalliset kaupunkilaiset. Lehti julkaisi myös lukijakyselyn, johon vastasi 663 lukijaa. Näistä 395 vastusti patsaan siirtämistä, 193 kannatti siirtoa torille ja 75 jonnekin muualle (Länsi-Savo 2001a). Mieli-piteiden jakautumisesta huolimatta keskustelu ei kuitenkaan ollut niin polarisoitunutta kuin esimerkiksi Tampereella. Muista kaupungeista poiketen patsaan siirtoa ajateltiin myös kustannuseränä. Koko siirtohanke ei kuitenkaan jäänyt kaupungin maksettavaksi, vaan Mikkelin Klubi järjesti keräyksen, joka tuotti 20 000 euroa (Länsi-Savo 2003c). Itse siirtotapahtumasta pyrittiin tekemään mediaspektaakkeli, mutta taiteilijan perikunta ei suostunut kansalaisjuhlan järjestämiseen (Länsi-Savo 2003a).

Kuva 4. Vasemmalla: Mannerheimin patsaan paljastustilaisuus vuonna 1959 Lahden Asematorilla (Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto). Oikealla: Marskinaukion kunnostustyö osana laajempaa asemakeskuksen uudistusta (Ranja Hautamäki 2019).

Fig. 4. Left: The unveiling ceremony of the Mannerheim statue on the Asematori Square in 1959 (Lahti City Museum / Photo Archives). Right: The renovation of the square is part of a larger reorganisation of the Lahti Travel Center (Ranja Hautamäki 2019).

Patsas päätyi lopulta siis paikalle, johon se oli alun perin suunniteltu. C. L. Engelin piirtämän Lääninhallituksen edusta muodosti monumentille arkkitehtonisesti arvokkaan taustan. Toisaalta torielämä ja sen liikenne, kahvilat ja kaupankäynti loivat patsaan ympärille myös aiempaa arkisemmat puitteet, jossa riitti “melua ja mököä, sirkus ja markkinameininkiä kaikenlaisine häiriköineen” (Länsi-Savo 2001b). Patsaan siirto oli osa laajempaa kaupunkikehityshanketta, jolla pyrittiin luomaan torille arvokkuutta ja kohentamaan sen yleisilmettä. Patsaalle rakennettiin matala graniittilaattakoroke, aukio kivettiin noppakivin ja reunustettiin pensain sekä sinivalkoisin perennaistutuksin. Lopputulos sai vuonna 2003 ympäristörakenne-palkinnon laadukkaasta ympäristörakentamisesta. Tuomaristo kiitti hienovaraista ja perinteistä ympäristörakentamista, korkealaatuista kivityötä sekä kotimaisuutta korostavia kasvilajivalintoja. Vaikka arvioinnissa korostui erityisesti laadukas rakennustyö, niissä todetaan myös, että “marsalkka Mannerheimin elämä Mikkelissä vaikuttaa keskeisellä paikalla elävänä ja innoittavana voimana” (Koivisto 2003: 8).

Mannerheimin muisto on Mikkelissä kerrostunut ja jäljet hiljaisemmista vaiheista ovat edelleen näkyvissä. Patsaan siirron jälkeen vanhalle Marskin-aukiolle, entisen Suur-Savon aukion kentälle on rakennettu parakkikoulu ja vanhan patsaan paikka on jäänyt sen takapihaksi. Vanha Mannerheimin patsaan jalusta on kuitenkin säilynyt entisellä paikalla, samoin kuin Marskiin liittyvät nimet. Aukion reunalla sijaitsee yrityksiä, kuten Marskin mukaan nimetty kahvila ja

minigolf-rata, joiden nimissä kuuluu vielä patsaan vanha sijainti.

Patsas ja koko päämajakaupunki näyttäytyy 2000-luvun Mikkelissä paljolti kaupungin kulttuurin ja matkailun kontekstissa. Kuvaavaa on, että Länsi-Savo otsikoi patsaan siirtoa koskevan uutisen “kulttuuriteoksi” (Länsi-Savo 2003b). Myös paljastustilaisuudessa pidetyt puheet korostivat sitä, miten Mannerheimiin liittyvää historiaa on onnistuttu käyttämään hyödyksi kaupungin imagon rakentamisessa (Länsi-Savo 2003b). Voikin ajatella, että Mikkelissä Mannerheimin patsas on irtaantunut välittömästä sodan muistamisesta ja suurmiehen kohdistustuvasta ihailusta yleisempään, kulttuuriseen sotahistorian kontekstiin. Tätä tulkintaa vahvistaa myös se, että kaupunkiin on perusteilla vuonna 2021 avattava Sodan ja Rauhan keskus Muisti, jonka tavoitteena on lähestyä sotahistoriaa ihmisten kokemusten kautta ja useista eri näkökulmista (Sodan ja rauhan keskus Muisti 2019).

Lahti

Lahdessa Mannerheimin ratsastajapatsas on näkyvällä paikalla rautatieaseman edessä, vuonna 2016 valmistuneen matkakeskuksen kupeessa. Vuonna 1959 paljastetun patsaan on suunnitellut Veikko Leppänen, Lahteen asettunut Karjalan evakko, joka oli saanut Helsingin Mannerheim-kilpailussa kunniamaininnan. Lahden ja Helsingin ratsastajapatsaita yhdistää se, että molemmat ovat korkealla jalustalla ja niitä ympäröi seremoniallinen aukio. Molemmissa jalustan korkeus ja aukio luovat etäi-

syyden ja hierarkkisen suhteen patsaan ja sen katsojan välille (Kallio 2005: 131).

Toisin kuin Tampereella, Seinäjoella ja Mikkelissä, Mannerheimilla ei ole ollut keskeistä roolia Lahden historiassa. Pian Mannerheimin kuoleman jälkeen perustetussa patsaskomiteassa toimi liikemiehiä ja upseereita Lahdesta ja sen ympäristöstä (Ridanpää 2011: 5). Patsaan sijainniksi päätettiin Asematori; myös Kauppatorista keskusteltiin, mutta sitä ei pidetty riittävän arvokkaana (Ridanpää 2011: 7). Ristiriidatonta ei Mannerheimin patsaan paljastaminen Lahdessakaan ollut. Myös Lahdessa vasemmisto vastusti hanketta, mutta jo paljastamispuheessa valtuuston puheenjohtaja halusi sanoa, että ”Lahden kaupungin asukkaille patsas on muistomerkki, jonka tarkoitus ei ole ihannoida sotaa” (lainaus Ridanpää 2011: 8). Patsas sai ristiriitaisen vastaanoton poliittisten syiden ohella siksi, että maisemointityöt sen ympäristössä olivat vielä kesken.

Toisin kuin muissa kaupungeissa, Lahden patsaaseen ei ole kytkeytynyt pitkäkestoisia poliittisia keskusteluja. Poikkeuksena oli tunnetun musiikki-toimittajan ja kaupunginvaltuutetun Tapani Ripatin (sd.) sisällissodan muistovuonna tekemä valtuustoaloite. Siinä vaadittiin patsaan siirtämistä pois rautatieaseman edustalta vedoten siihen, että patsas ei kuvaa ”niitä arvoja, joita haluamme Lahdesta kertoa” (KV 14.5.2018). Vaikka aloite oli sinänsä yksittäinen mielenilmaus, se käynnisti laajemman keskustelun julkisen taiteen roolista (Niskanen, Takala & Mäkitalo 2.5.2019). Mannerheimin patsas on nykypäivän Lahdessa sekä poliittinen monumentti että ennen kaikkea veistos ja kulttuurinen muistomerkki. Lahdessa julkisella taiteella on ollut muutenkin näkyvä rooli kaupunkitilassa, ja 1950–1960-lukujen Lahtea on jopa kuvattu patsaiden ja erityisesti suurmiespatsaiden kaupungiksi (Kallio 2011: 2).

Lahden patsaan tekee erityiseksi siihen olennaisesti liittyvä, sotaveteraanien toimintaa näkyväksi tekevä sankaripuisto. Patsaan molemmin puolin sijoittuvan puiston rakentaminen ajoittuu 1980-luvulle, jolloin sotaveteraanit saivat enemmän tilaa julkisuudessa ja julkisessa tilassa. Erityisesti talvisodan muisto sai runsaasti julkista näkyvyyttä (Kinnunen & Jokisipilä 2012: 451). Lahden sotaveteraanipiiriin pitkäaikaisen puheenjohtajan Mauno Uusitalon aloitteesta Mannerheimin aukion reunoille pystytettiin veteraanien muistokivet ja merkittiin Rautatienkadun puut sinivalkoisin raidoin sekä nimettiin ritaripuiksi. Sotaveteraanipiiriin aloitteesta Asematori muutettiin vuonna 1998 vahvistuneessa asemakaavassa Marskinaukioksi ja sen itäpuolelta erotettiin viheralue, joka nimettiin A. F. Airon puistoksi (Uusitalo & Teperi 2017: 11). Veteraanien aktiivinen toiminta liittyy myös aukion käyttöön: Lahdessa Mannerheimin patsas on sepe-

löity talvisodan alkamis- ja päättymispäivinä sekä kansallisena veteraanipäivänä 27.4., jota vietettiin ensimmäistä kertaa juuri Lahdessa vuonna 1987.

Lahdessa Mannerheimin patsaan ympäristö on ollut monien muutosten kohteena. Marskinaukio nousi kaupunkikehittämisen kohteeksi muutama vuosi sitten rakennetun matkakeskukseen myötä, jolloin aukion reunalle rakennettiin näyttävä kuparinen katos ja hissirakennus. Vuonna 2017 aukiolle laadittiin kunnostussuunnitelma, jonka keskeisenä tavoitteena on palauttaa aukion symmetria, korostaa sen aukiomaisuutta ja samalla vahvistaa patsaan asemaa tilan maamerkinä (Niskanen 2.5.2019; Asemakatu ja Marskinaukio, yleissuunnitelma 2017). Alun perin selkeän symmetrinen kaupunkiaukio oli muuttunut toispuoleiseksi erityisesti 1980-luvulla tapahtuneiden rautatieaseman alueen liikenteellisten muutosten vuoksi (Uusitalo & Teperi 2017: 18). Myös istutuksia vähennettiin avoimen tilan korostamiseksi ja patsaan taakse kasvanutta havupuustoa poistettiin paikkaan sopimattomana. Vastakunnostettu Lahden Marskinaukio tarjoaakin hyvän esimerkin siitä, miten veteraaniliike on jättänyt jälkensä julkiseen tilaan, mutta myös kaupunkirakentamisen mahdollisuuksista luoda arvokasta ja monumentaalista kaupunkitilaa.

Helsinki

Helsingissä Mannerheimin patsaalla on erilainen merkitys kuin muissa kaupungeissa, sillä pääkaupungin patsaasta pyrittiin luomaan kansallinen monumentti. Vuonna 1960 pystytetyn patsaan merkitys ja paikkaan liitetyt arvot tulivat näkyväksi erityisesti 1990-luvun alussa nykyaikaisen museon arkkitehtuurikirjailun yhteydessä, jolloin modernin, patsaan lähelle suunnitellun museon koettiin uhkaavan paikan koskemattomuutta ja Mannerheimin asemaa Suomen historiassa. Kiistaan heijastuivat 1990-luvun kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset: uusi-äänmaallisuus, veteraaniliikkeiden näkyvyys, nykyaikaisen edustama edistyksellisyys ja kansainvälisyyden voimistuminen (Tepora 2017: 293).

Mannerheimin ratsastajapatsaan valmistelu alkoi 1930-luvulla. Julkisten toimielinten, armeijan, suojeluskuntien sekä elinkeino- ja kulttuurielämän edustajien asettama patsaskomitea käynnisti laajan varainkeräyksen ja muistomerkin sijoituspaikan suunnittelun, mutta työ keskeytyi. Mannerheimin kuoleman jälkeen hanke käynnistyi uudelleen, mutta olosuhteet olivat muuttuneet: 1930-luvulla patsas oli kytkeytynyt sisällissotaan ja valkoisen kenraaliin, mutta 1950-luvulla korostuivat talvi- ja jatkosodan itsenäisyystaistelut ja pyrkimys nähdä Mannerheim koko kansan marsalkkana. Uusi patsasvaltuuskunta jatkoi varainkeräystä ja järjesti

Kuva 5. Vasemmalla: Mannerheimin ratsastajapatsas Helsingissä (Jorma Harju 1961 / Museovirasto). Oikealla: Ratsastajapatsas Kiasman kyljessä, taustanaan Eduskuntatalo ja tärkeäksi koettu taivasmaisema (Ranja Hautamäki 2019).

Fig. 5. Left: The equestrian statue of Mannerheim in Helsinki (Jorma Harju 1961 / Finnish National Board of Antiquities). Right: The statue of Mannerheim in front of the Museum of Contemporary Art Kiasma, with the Parliament House and the blue sky as the background (Ranja Hautamäki 2019).

ensimmäisen patsaskilpailun vuonna 1952 ja vielä toisen kilpailun vuonna 1954, jonka jälkeen työn toteutus annettiin Aimo Tukiaiselle (Konttinen 1989: 60, 80, 106, 129).

Patsaan vaihtoehtoisista sijoituspaikoista oli keskusteltu vilkkaasti 1930-luvulta lähtien. Paikan valintaan vaikuttavia keskeisiä näkökohtia olivat paikan arvokkuus ja keskeisyys, arkkitehtonisesti vaikuttava tausta sekä riittävä väljyys seremoniaaliselle aukiolle. Postitalon edusta täytti kyseiset vaatimukset: paikalta avautui arvokas näkymä Eduskuntatalolle ja Kansallismuseolle, ja lisäksi alue tarjosi mahdollisuuden sekä aukioon että istutuksiin (Konttinen 1989: 151–152). Kaupunkikuvallisten ja käytännöllisten perusteiden lisäksi sijaintiin vaikuttivat symboliset näkökohdat: Mannerheimin nimikkokadun ja Eduskuntatalon läheisyys sekä paikan kytkeytyminen sisällissodan päätteeksi järjestettyyn voitonparaatiin, jonka tärkeänä näyttämönä oli ollut Postitalon vastapäätä sijaitseva Hankkijan aukio (Konttinen 1989: 64, 66–67, 78). Vaikka kytkös sisällissotaan oli ilmeinen, muita viittauksia sisällissotaan pyrittiin välttämään (Lindgren 2000: 211), ja patsaasta pyrittiin rakentamaan koko kansaa yhdistävä monumentti.

Keskustelu paikan arvosta ja samalla Mannerheimin muistokulttuurista tuli uudelleen ajankohtaiseksi vuonna 1993 ratkenneen nykyaikaisen museon kilpailun yhteydessä. Patsas, joka hallitsi avaraa kaupunkitilaa, oli saamassa kupeeseensa arkkitehti Steven Hollin suunnitteleman veistoksellisen museon, jonka koettiin uhkaavan paikan arvokkuutta ja väljyyttä (ks. Nikula 2006). Vastustus ilmeni ase-

makaavavaiheessa lukuisina valituksina ja peräti kansalaisäänestysaloitteena, joka kuitenkin hylättiin, samoin kuin kaikki rakennushanketta koskevat valitukset (Helsingin Sanomat 1994I, 1995c). Kiista näkyi myös Helsingin Sanomissa myrskyisänä keskusteluna, joka jatkui kilpailun käynnistymisestä museon avautumiseen asti 1998. Keskusteluun yhdistyi monia näkökulmia ja useita tahoja: Mannerheimin perinnöstä huolestunut Mannerheimin perinnesäätiö, museon arkkitehtuurista kiisteleviä arkkitehteja, museoehanketta puolustavia taiteilijoita, patsaansa muuttuvasta ympäristöstä huolestunut Aimo Tukiaisen, hanketta puolustavia virkamiehiä sekä laaja joukko kaupunkilaisia, jotka ottivat kantaa joko museoarkkitehtuuriin tai Mannerheimin patsaan asemaan.

Vaikka keskustelussa korostuikin erityisesti ristiriita uuden modernin museorakennuksen ja patsaan välillä, kysymys kytkeytyi laajempaan yhteiskunnalliseen murrokseen, jossa törmäyskursille asettuivat perinteiset arvot ja tulevaisuuteen katsovan, muutokselle avautuvan Suomen kulttuuriset arvot (Tepora 2017: 303–304). Suurmiehiin kohdistuva henkilökultti muistomerkkeineen saatettiin kokea paitsi vanhanaikaiseksi myös demokratian vastaiseksi (Lindgren 2000: 209–211). Perinteisen kulttuurin ja isänmaallisuuden puolustajat kokivat museon häpäisevän patsasta rakennuksen läheisyyden, tyylin ja sisällön vuoksi. Museon ja patsaan rinnakkaiselo kuvattiin riitasointuna ja kahtena eri maailmankatsomuksena, joiden “yhdistämistä tulee sekasotku, jota kukaan ei ymmärrä” (Helsingin Sanomat 1994g). Museota kuvattiin värikkäin

sanoin ”nato-ohjukseksi” tai ”vierasmaalaisen suunnittelemaksi alumiiniseksi aivokummitukseksi” (Helsingin Sanomat 1993a; 1993b). Vastustajien etunenässä olivat veteraanijärjestöt, kenraali Adolf Ehrnrooth näkyvänä kärkihahmonaan kritisoimassa, että modernin museon rakentaminen merkitsisi sotasukupolven saavutusten ja uhrausten unohtamista (Tepora 2017: 308).

Vaikka yleisin argumentti perustui isänmaallisuuteen, museota vastustettiin myös vetoamalla taideteoksen arvoon. Aimo Tukiainen jättämässä valituksessa vedottiin taideteosta koskevaan tekijänoikeuslakiin, mutta tekijänoikeusneuvoston ja ympäristöministeriön päätöksessä aukiolla ei katsottu olevan tekijänoikeussuojaa (Helsingin Sanomat 1995a). Päätöksellä linjattiin samalla kiinnostavalla tavalla julkisen taideteoksen tilallisia rajoja.

Kun museon vastustajat vetosivat isänmaallisuuteen, jota moderni kulttuuri uhkasi, museon kannattajat nojasivat vasta-argumenteissaan arkkitehtuuriin ja kaupunkikuvaan. Nykytaide ja moderni muotokieli liittyivät heidän argumentteissaan kiinteästi kulttuurisiin – myös nykykulttuurin – arvoihin. Esimerkiksi museonjohtaja Tuula Arkio korosti mielipidekirjoituksessaan, että kulttuuria ja Mannerheimia ei voitu asettaa toistensa vastakohtiksi, sillä kosmopoliitti Mannerheim oli aidosti ja laajasti kiinnostunut kulttuurista (Helsingin Sanomat 1994h). Museon kannattajien mukaan patsaasta ja museosta oli muodostumassa mielenkiintoinen ”postmoderni kokonaisuus”, ja Ympäristöministeriön lopullisessa kannanotossa myös todetaan, että museo lisää osaltaan ”historiallista kerrostuneisuutta ja rikastuttaa kaupunkikuvaa” (Helsingin Sanomat 1994d; 1995b). Uuden museon ja aukion nähtiin myös siistivän ympäristöä, joka oli ”joutomaata ratapihoineen” ja jossa ”patsaan juurella torkkuvat juopot” (Helsingin Sanomat 1994k). Arvokkuuden vaatimukseen vastattiin lisäksi suojelemalla patsas asema-kaavassa. Myös arkkitehti otti huomioon patsaan lisäämällä rakennukseen suuren patsaaseen päin avautuvan maisemaikkunan, joka ottaa veistoksen osaksi sisätilaa (Helsingin Sanomat 1996a).

Arkkitehtuurin ohella keskustelussa tuli esille kiinnostavana aiheena patsaan reviiirin loukkaamattomuus. Kysymys palautuu myös julkisen monumentin rajoihin ja koskemattomuuteen. Patsaan sijoittuminen ratapiha-alueen reunalle oli turvannut pitkään maiseman väljyyden, ja museon ja sen terassin rakentaminen aivan patsaan viereen sai osakseen voimakasta kritiikkiä. Perustelujen mukaan ”ylevyytensä ja arvokkuutensa sekä kokonsa puolesta patsas vaatii väljyyttä ympärilleen” (Helsingin Sanomat 1992a). Tähän yhtyi myös Aimo Tukiainen, jonka mukaan ”patsas ei siedä lähelleen

uutta rakennusta, vaan vaatii vierelleen ihmisiä, liikennettä ja puita” (Helsingin Sanomat 1994d). Kaupunki vastasi voimakkaaseen kritiikkiin pienentämällä museota ja siirtämällä rakennusta muutaman metrin asemakaava-alueen sisällä sekä kaventamalla liikennealueita siten, että patsaan aukio sai enemmän tilaa (mm. Helsingin Sanomat 1994a). Tärkeänä pidetty taivastausta säilyisi edelleen Eduskuntatalolle päin katsottaessa (Helsingin Sanomat 1994e). Kaupunki suhtautuikin paikkaan enemmän käytännöllisenä kaupunkitilana kuin patsaan suojavyöhykkeenä.

Museon arkkitehtuurin ja patsaan reviiirin lisäksi keskustelussa rakennettiin rajoja sille, ketkä saavat tulkita Mannerheimin patsaan merkitystä ja vaikuttaa patsaan ympäristön suunnitteluun. Osallistaminen, joka nykyisin on lakisääteinen osa asemakaavaprosessia, ei 1990-luvulla ollut vielä vakiintunut kaupunkisuunnitteluun. Äänensä kuulumattomuuteen kyllästynyt Mannerheimin perinnesäätiö keräsi yhteistyössä maanpuolustusjärjestöjen kanssa kansanäänestysaloitteeseen yli 23 000 nimeä, mutta valtuusto tyrmäsi äänestyksen (Helsingin Sanomat 1994i). Suhtautumista kansalaisten kuulemiseen kuvaa hyvin Helsingin Sanomien pääkirjoitus, jossa todetaan, että kaupunkia ei voi suunnitella kansanäänestyksellä ja että ”kaupunkisuunnittelu on virkamiesten ja vaaleilla valittujen luottamusmiesten tehtävä” (Helsingin Sanomat 1994j). Kaupunkilaisten kokemaa osallistamisen puute ja tyytymättömyys prosessiin näkyi kuitenkin vahvasti lehdistökeskustelussa ja johti lisäksi lukuisiin kaavavalituksiin sekä oikeusprosessiin.

Kaksikymmentä vuotta museon avautumisen jälkeen Mannerheimin patsaan aukioista on tullut vakiintunut osa kaupunkimaisemaa ja 1990-luvun kohu vaikuttaa etäiseltä. Töölönlahden alueelle on rakennettu lisää ja Kiasma on saanut naapureikseen Sanomatalon, Musiikkitalon ja Oodin, jossa korostuu uudenlainen, aiempaa inklusiivisempi ja moniäänisempi kaupunkikulttuuri. Aiemmin kaupunkirakenteen muutosalueen reunalla erillään seissyt patsas on tullut kiinteämmin osaksi keskustaa ja osaksi Kiasman rajaamaa kaupunkitilaa, jossa ohikulun lisäksi myös vietetään aikaa, istutaan terassilla ja skeitataan.

Mannerheimin patsaat julkisen kaupunkitilan ytimessä

Suomen julkinen historiapolitiikka keskittyy pitkälti sotien muistamiseen, ja Mannerheimin patsailla on tärkeä osa siinä, miten suomalaista sotahistorian kulttuuriperintöä on rakennettu. Mannerheimin patsaiden tarkastelu osoittaa havainnollisesti,

että monumentit eivät ole vain kaupunkitilaan pystytettyjä artefakteja, vaan ne myös luovat merkityksiä ja kaupunkitilallista hierarkiaa. Kaupunkitilan näkökulma on tärkeä, sillä paikalle annetut ominaisuudet kertovat eri toimijoiden tavoitteista, monumentille annetusta asemasta ja sen vaalimisesta, vaalimatta jättämisestä tai unohtamisesta. Mitä arvokkaammaksi mielletty monumentti, sitä arvokkaampaa ympäristöä pyritään kaupunkisuunnittelun ja hoidon avulla luomaan.

Keskustelu siitä, mikä ja millainen on Mannerheimin patsaalle sopiva tai arvokas paikka – tai kenelle monumentti on tärkeä – ei ole ollut yksimielistä. Poliittisen ristiriitaisuutensa lisäksi patsaat ovat herättäneet kysymyksen siitä, mikä suomalaisessa kaupungissa on ollut arvokkainta tilaa ja miten sitä on monumentaalisen taiteen avulla rakennettu (ks. myös Ruohonen 2013: 19). Toisaalta patsaiden paikka julkisessa tilassa kertoo myös siitä, miten käsitykset arvokkuudesta ja kaupunkitilan luonteesta ovat muuttuneet. Suomalaiset kaupungit ovat sotien jälkeisinä aikoina kokeneet monenlaisia myllerryksiä. Patsaiden ympäristöä ovat muuttaneet niin liikenne, keskustan kehittämishankkeet, täydennysrakentaminen kuin julkisten tilojen kaupallistuminen. Patsaat ovatkin välillä väistäneet muita hankkeita ja toisinaan taas ovat olleet osa laajempaa kaupunkitilan uudistusta.

Arvokasta tilaa luodaan sotahistorian monumenteilla ja kulttuuriperinnöllä, mutta vuosikymmenien myötä patsaista itsestään on tullut kulttuuriperintöä. Patsaiden tilaajina ovat olleet järjestöt ja rahoitus on järjestetty keräyksillä ja yksityisellä rahoituksella. Kuitenkin nykyään niitä hoidetaan julkisin varoin, mikä tekee niistä yhteistä omaisuutta. Patsailla on oma arvonsa kaupunkikuvaa luovina historiallisina muistomerkeinä. Ne ovat muistoja sodasta ja yhteisöistä, jotka ne rakensivat, sekä epäoikeudenmukaisuuden tunteesta, jota niiden pystyttäminen ja vaaliminen on aiheuttanut. Patsailla on tätä nykyä monelta vuosikymmeneltä periytyviä rinnakkaisia merkityskerrostumia, joita ovat kansalaiskeskustelun lisäksi luoneet niin poliittikka, museot ja kaupunkisuunnittelu kuin sotien muistamisen kulttuuria puhutteleva taide. Päätökset patsaiden siirtoon ja niiden vaalimiseen osoitetuista rahoista ovat poliittisia, mutta esimerkiksi kansalaiskeskustelu sisällissodan muistamisesta on vaikuttanut vahvasti siihen, miten patsaita tulkitaan ja minkälaisena niiden asema kaupunkitilassa on tullut ymmärretyksi.

Kaikki patsaat ovat realistisessa hengessä toteutettuja ja ne jättävät hyvin vähän tilaa avoimille tulkinnoille. Liisa Lindgrenin mukaan Mannerheimin patsaat, erityisesti Tukiaisensa patsas Helsingissä, on toteutettu tavalla, joka korostaa Manner-

heimin kyseenalaistamatonta johtajuutta ja nostaa hänet suorastaan kirjaimellisesti jalustalle, ristiriitojen yläpuolelle (Lindgren 2000: 211). Tulkinnoita ja ristiriitoja onkin helpommin löydettävissä niistä paikoista, ympäristöistä ja maisemista, joissa patsaat sijaitsevat.

Esimerkkikaupunkien patsaat ovat olemassaolonsa aikana kokeneet hyvin erilaisia vaiheita, ja ne ovat olleet välillä lähes unohtuissa, välillä aktiivisen kiinnostuksen kohteena. 1990-luvulta lähtien Mannerheim-patsaat ja yleisesti toisen maailmansodan kulttuuriset merkitykset ovat nousseet vahvasti esille. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisen voimistuneessa uuspatrioottisessa muistokulttuurissa Mannerheimilla on aivan erityinen asema suomalaisen nationalismin ikonina (Kinnunen & Jokisipilä 2012: 436; Kinnunen 2018: 346). Sisällissodan 100-vuotisjuhlallisuuksien vuonna 2018 puolestaan tekivät sisällissodan muistamisesta ajankohtaisen asian. Ajallinen etäisyys sotahistoriaan ei ole johtanut ristiriitojen katoamiseen. Kun käydään keskustelua patsaiden kunnostuksesta, niiden siirrosta tai oikeutuksesta julkiseen tilaan, on hyvä olla tietoinen, että hiljaisista ajoista huolimatta Mannerheim herättää ja kanavoii ristiriitoja eikä patsaiden sijainti keskeisissä kaupunkitiloissa ole suinkaan itsestään selvää. Mikkelissä vuonna 2019 kuohutti taiteilija Jani Leinosen Mannerheimin patsaan paikkaa ja asemaa kyseenalaistava näyttely kaupungin taide-museossa. Taiteilijan mukaan Mannerheimin hahmo on valjastettu ”vaientamiskulttuurin käyttöön”. Omalla näyttelyllään hän haluaa muuttaa Suomen sotiin ja kärsimykseen liittyvän keskustelun sävyjä (Kasurinen 2019).

Vertaileva tutkimus Mannerheimin patsaista Suomen kaupungeissa osoittaa, ettei oikeastaan voida puhua yhdenlaisesta perinnöstä. Vuosikymmenten mittaan sotien muistamiseen liittyvä kulttuuriperintö on kussakin kaupungissa saanut erilaisen luonteen ja patsaiden tulkintakonteksti on muuttunut. Helsingin patsaan ympärillä käydyssä keskustelussa korostuvat pääkaupungin asema ja pyrkimys esittää Mannerheim kansallisena suurmiehenä ja koko kansan monumenttina. Tampereella ja Seinäjoella Mannerheimin patsaat puolestaan kiinnittävät enemmän sisällissodan muistamista säätelevään historiapolitiikkaan ja sen paikallisiin tulkintoihin.

Esimerkkikohteet kertovat havainnollisella tavalla yleisemmin patsaiden ja niiden maisemien välisestä dynamiikasta. Patsaiden siirto tai sen ehdottaminen on yhteistä kaikille esimerkkikaupungeille ja paljastaa sen, että sotahistorian kulttuuriperinnön maisema on jatkuvassa liikkeessä. Siirtojen seurauksena myös kaupunkitilan hierarkia on muuttokassa: esimerkiksi Mikkelin patsas siirrettiin kaupungin laidalta Hallitustorille ja Seinäjoen

patsas torilta Mannerheimipuistoon. Seinäjoella on lisäksi tehty aloitteita patsaan siirtämiseksi suojeluskuntatalon edustalle ja Tampereella on käyty vilkasta keskustelua patsaan siirrosta metsästä keskustaan. Patsaan siirtoa väläyteltiin mahdollisuutena myös Lahdessa ja Helsingissä nykytaiteen museon kaavoituksessa sekä museon ja patsaan välille syntyneessä arvovaltaakiistassa.

Kysymys paikan arvokkuudesta on monitahoinen. Se on liittynyt sekä patsaan sijainnin keskeisyyteen että myös esimerkiksi oikeanlaisen taustamaisemaan ja sen välittämiin symbolisiin merkityksiin. Paikan arvokkuus on tullut esille myös patsaiden lähiympäristön suunnittelussa. Patsasta ympäröivää riittävää tilaa ja reviiiriä on perusteltu paitsi seremonia-aukion tarpeella myös patsaan kaupunkikuvallisella ja kulttuurisella merkityksellä. Arvokkuutta viestitään myös patsasta korostavalla aukion symmetrialla tai patsaalle johtavalla näkymäakselilla. Arvokkuus välittyy lisäksi korkealaatuisella ympäristörakentamisella ja materiaalivalinnoilla kuten Mikkelin graniittikiveyksellä ja kotimaisilla kasvalinnoilla. Arvokkuuden käsitettä on tietoisesti rakennettu kansallisiin mielikuvin. Esimerkkejä tästä ovat sinivalkoinen taivas Helsingin patsaan taustamaisemana, sinivalkoiset kukat patsaan ympärillä sekä sinivalkoisin nauhoihin koristellut Lahden sankaripuut. Myös aukoiden ja puistojen nimeämiset vahvistavat paikan arvokkuutta. Useimmissa paikoissa Mannerheimin patsaiden ympäristöt on nimetty Mannerheimin mukaan.

Kaupunkitilallisen hierarkian rakentaminen on keskustelua kaupungin muistin ja kansallisen menestyksen kanssa. Siinä on kyse valinnoista, joita tehdään monella tasolla aina patsaan sijainnista ja kaupunkisuunnittelun ratkaisuihin aukoiden sommitteluun ja kukkien väreihin. Jos monumentit ovat muistamisen taidetta, voi kaupunkisuunnittelun ajatella olevan muistia ohjaavaa toimintaa (ks. myös Lento & Olsson 2013: 12). Patsaiden rakentamista koskevat päätökset ovat poliittisia, mutta kaupunkisuunnittelulla on keskeinen rooli siinä, millä tavalla sotahistorian kulttuuriperintö näkyy ja on läsnä kaupungin arjessa.

Kiitokset

Kiitämme kolmea nimetöntä arvioitsijaa sekä Terran edellistä ja nykyistä päätoimittajaa arvokkaista parannusehdotuksista. Lisäksi kiitämme kaupunkien ja museoiden asiantuntijoita, joiden avulla olemme löytäneet aineistoja ja arvokasta tietoa patsaiden vaiheista. Kiitokset Seinäjoen kulttuuritoimenjohtaja Leena Kräknäsille sekä amanuenssi Eeva Korvolalle ja museoneuvos Marja-Liisa Haveri-Niemiselle opastuksesta. Lahdessa saimme tietoja tutkija Riitta Niskaselta, tutkimuspäällikkö Hannu Takalalta ja museoamanuenssi Liisa Mäkitalolta Lah-

den museosta sekä maisema-arkkitehti Maria Silvastilta ja kaupunginpuutarhuri Kirsi Kujalalta. Mikkelissä saimme aineistoja maankäyttöinsinööri Jukka Piispalta. Pia Puntanen Sodan ja rauhan keskus Muistista opasti meitä paikan päällä.

KIRJALLISUUS

- Alanen, A. J. (1970) *Seinäjoen historia 1 vuoteen 1931 eli kunnan jakautumiseen kauppalaksi ja maalaiskunnaksi*. Seinäjoki.
- Dwyer, O.J. & Alderman, D. H. (2008) Memorial landscapes: analytic questions and metaphors. *GeoJournal* 73, 165–178. <https://doi.org/10.1007/s10708-008-9201-5>
- Erlil, A. (2008) Cultural Memory Studies: An Introduction. Teoksessa Erlil, A. & Nünning, A. (toim.) *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 1–15. Walter de Gruyter, Berlin & Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110207262>
- Erlil, A. & Rigney, A. (2009) Introduction. Cultural memory and its dynamics. Teoksessa Erlil, A. & Rigney, A. (toim.) *Mediation, remediation, and the dynamics of cultural memory*, 1–14. Walter de Gruyter Series: Media and Cultural Memory / Medien und kulturelle Erinnerung 10. Walter de Gruyter, Berlin & New York. https://doi.org/10.1515/9783110217384_0_1
- Grönholm, P. (2010) Muistomerkkejä ja kolaroivia kertomuksia. Vuoden 2007 pronssisoturikiista ja yhteisöjen kulttuuriset työkalut. Teoksessa Grönholm, P. & Sivula A. (toim.) *Medeasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?*, 86–109. Historia Mirabilis 6. Turun historiallinen yhdistys, Turku.
- Hentilä, S. (2018) *Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka*. Siltala, Helsinki.
- Hoppu, T. (2008) Sisällissodan muistaminen. Teoksessa Hoppu, T. (toim.) *Tampere 1918*, 246–254. Vapriikki, Tampere.
- Johnson, N. (2003) *Ireland, the Great War, and the geography of remembrance*. Cambridge Studies in Historical Geography, 35. Cambridge University Press, New York.
- Julkunen, P. (2014) Muistamisen kulttuuri – Mikkelin marsalkka, päämaja. *Porrassalmi VII. Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja 2014*, 103–123. Savon Sotilasperinneyhdistys Porrassalmi ry ja Savonlinnan maakuntamuseo, Mikkelin.
- Kallio, M-R. (2005) Julkiset veistokset Lahdessa ja niiden merkitys yhteisölleen: “Kyllä se hyvä on, kun siihen tottuu.” Teoksessa Niskanen, R. (toim.) *Nuori 100-vuotias Lahti*, 116–147. Lahden taidemuseon julkaisuja nro 1/2005. Lahden kaupunginmuseo, Lahti.
- Kasurinen, R. (2019) Mannerheim seisoo ruumiskasan päällä Jani Leinosen näyttelyssä – ”Tämä on kansallisen trauman purkamista”. Yle uutiset. 6.7.2019 <yle.fi/uutiset/3-10821681> . 3.12.2019.
- Kinnunen, T. (2018) Sisällissodan muistokulttuuri kylmän sodan jälkeen: uusvanhoja ja uusia tulkintoja.

- Teoksessa Tepora, T. & Roselius, A. (toim.) *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*, 335–357. Gaudeamus, Helsinki.
- Kinnunen, T. & Jokisipilä, M. (2012) Shifting Images of “Our Wars”: Finnish Memory Culture of World War II. Teoksessa Kinnunen T. & Kivimäki V. (toim.) *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*. History of Warfare, 69, 435–482. Brill, Leiden. https://doi.org/10.1163/9789004214330_012
- Koivisto, M. (2003) Mikkelin Marskin patsaan ympäristö – vuoden 2003 ympäristörakenne. *Betoni* 4/2003, 8–11.
- Konttinen, R. (1989) *Suomen marsalkan ratsastajapatsas*. Suomen marsalkka Mannerheimin perinnesäätiö, Helsinki.
- Kormano, R. (2014) *Sotamuistomerkki Suomessa. Voiton ja tappion modaalista sovittelua*. Turun Yliopiston Julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis C 396. Scripta Lingua Fennica Edita, Turku.
- Kyyrö, J. (2018) *Mannerheim ja muuttuvat tulkinnat Mediatiosoitunut kansalaisuskonto 2000–2010-lukujen kulttuurikiistoissa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Jyväskylän yliopisto.
- Lento K. & Olsson, P. (2013) Kaupunki, muistot ja muistaminen. Teoksessa Lento K. & Olsson P. (toim.) *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*, 7–27. Historiallinen Arkisto 13. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lindgren, L. (2000) *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 782. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Meinander, H. (2017) *Gustaf Mannerheim. Aristokrat i vadmal*. Otava, Helsinki.
- Nora, P. (1989) Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations* 26, 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Nikula, R. (2006) Patsaan paikka. *Taidehistoriallisia tutkimuksia* 33, 172–184.
- Peltonen, U. (2000) Kuolema sisällissodassa 1918 & muistamisen ja unohtamisen kysymyksiä. *Elore* 7: 2, 1–8. <https://doi.org/10.30666/elore.78292>
- Raivo, P. (2004) Karelia lost or won – materialization of a landscape of contested and commemorated memory. *Fennia* 182: 1, 61–72.
- Rasila, V. (1992) *Tampereen historia IV vuodesta 1944 vuoteen 1990*. Tampere: Tampereen kaupunki.
- Roselius, A. (2010) *Küista, eheys, unohtus: Vapaussodan muistaminen suojeluskuntien ja veteraaniliikkeen toiminnassa 1918–1944*. Suomen Tiedeseura, Helsinki
- Roselius, A. (2018) Valkoinen rintama: vapaussodan muiston vaalijat. Teoksessa Tepora, T. & Roselius, A. (toim.) *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*, 257–280. Gaudeamus, Helsinki.
- Ruohonen, J. (2013) *Imagining a New Society. Public Painting as Politics in Postwar Finland*. Turun yliopisto, Turku.
- Sodan ja rauhan keskus Muisti (2019) www.sodanja-rauhankeskus.fi. 3.12.2019
- Systä, P. (2018) Sisällissodan muistamisen rajat työväenkaupungissa. Tampereen patsaskiista 1920–1923. Teoksessa Lintunen T. & Heimo A. (toim.) *Sisällissodan jäljet*, 215–243. Väki voimakas 3.1. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Turenki.
- Tepora, T. (2017) Ratsastajapatsas, moraalinen paniikki ja nykytaide. Mannerheim-mielikuvien muuttuvat merkitykset ja niiden rakentajat 1990-luvulla. Teoksessa Jalava, M., Levä, I., Tepora, T. & Yliaska, V. (toim.) *Yhteisöstä yksilöön: Juha Siltalan juhlaakirja*, 291–319. Into, Helsinki.
- Ylikangas, H. (1993) *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa 1918*. WSOY, Helsinki.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Heiskanen, J. (1999) Vapaussodan pitkä varjo. Vapaussodan perintö Tampereen katukuvassa vuosina 1918–1968. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Näyttelykäsikirjoitus (2005). Muistomerkkejä Suomen Marsalkka Mannerheimille, Seinäjoen museot, virkaarkisto.
- Ridanpää, J. (2011) Mannerheim Lahdessa. Suomen ensimmäisen ratsastajapatsaan vaiheita. Seminaarityö. Helsingin yliopisto.
- Uusitalo, T. & K. Teperi (2017) Asematorista Marskinaukioksi. Marskinaukion historiallinen katsaus. WSP Finland Oy, Lahti.

SUULLISET TIEDOT

- Haveri-Nieminen, Marja-Liisa (2019), museoneuvos, Seinäjoella 8.5.2019.
- Kujala, Kirsi (2019), kaupunginpuutarhuri, Lahdessa 7.6.2019.
- Niskanen, Riitta & Takala, Hannu & Mäkitalo, Liisa (2019), Lahden museo, Lahdessa 2.5.2019.
- Puntanen, Pia (2019), Sodan ja rauhan keskus Muisti, Mikkeli 2.5.2019.

SANOMALEHTIARTIKKELIT

- Aamulehti* (2011a) Virolaissyntyinen kumiankka pesiytyy Ratinanniemeen. 24.5.2011.
- Helsingin Sanomat* (1992a) Marsalkka Mannerheimin patsasta ei sovi noin vain siirrellä. 10.2.1992.
- Helsingin Sanomat* (1993a) Suomalaiset arkkitehdit ynnseinä uudelle museolle. 23.6.1993.
- Helsingin Sanomat* (1993b) Tulossa täydellinen tyylikko? 4.7.1993.
- Helsingin Sanomat* (1993c) Marski muun yläpuolella. 9.7.1993.

Helsingin Sanomat (1993d) Nykytyktystä. 1.8.1993.
Helsingin Sanomat (1993e) Marskin patsaan paikan valinneet eivät pidä museosta. 4.9.1993.
Helsingin Sanomat (1993f) Mannerheimin patsas sopii eduskuntatalolle. 6.12.1993.
Helsingin Sanomat (1994a) Nykytaiteen museo halutaan rakenteille kesällä 1995. 21.1.1994.
Helsingin Sanomat (1994b) Kansalaisjärjestöt huolissaan Mannerheimin ratsastajapatsaan kohtalosta. 15.4.1994.
Helsingin Sanomat (1994c) Marskia ei pidä siirtää. 29.4.1994.
Helsingin Sanomat (1994d) Mannerheimin patsaan siirto mietitytti taas lautakuntaa. 6.5.1994.
Helsingin Sanomat (1994e) Suomen taiteilijaseura: Marskin patsas ja museo sopivat vierekkäin. 14.5.1994.
Helsingin Sanomat (1994f) Marski ratsuineen on ja pysyy. 17.5.1994.
Helsingin Sanomat (1994g) Mannerheimin perinteen vaalijat haluavat äänestää Nykytaiteen museosta. 26.5.1994.
Helsingin Sanomat (1994h) Mannerheimin omia arvoja häpäistään. 30.5.1994
Helsingin Sanomat (1994i) Marski-adressin 23361 nimeä luovutettiin Helsingin kaupungille. 1.6.1994.
Helsingin Sanomat (1994j) Tarpeeton kansanäänestys. 2.6.1994.
Helsingin Sanomat (1994k) Uusi museo arvokas tausta marskalle. 4.6.1994.
Helsingin Sanomat (1994l) Helsingiläiset eivät saa äänestää Nykytaiteen museon paikasta. 16.6.1994.
Helsingin Sanomat (1995a) Tekijänoikeusneuvosto: Nykytaiteen museo ei loukkaa Tukiaisen tekijänoikeuksia. 10.2.1995.
Helsingin Sanomat (1995b) Ministeriö vahvisti Nykytaiteen museon kaavan. 31.3.1995.
Helsingin Sanomat (1995c) KHO hylkäsi Nykytaiteen museon valitukset. 28.11.1995.
Helsingin Sanomat (1996a) Setä esiin Mannerheimin veljenpojan toivomus Nykytaiteen museon suunnittelijalle päättää pitkän kiistan ratsastajapatsaan oikeasta sijainnista. 8.12.1996.
Ilkka (2012a) Mannerheim-patsas takaisin Vekseliäkiölle. 9.10.2012.
Ilkka (2012b) Mannerheimin patsas vaati äänestyksen. 9.11.2012.
Ilkka (2012c) Mannerheim-patsas seppelöitiin juhlassa Seinäjoella. 5.6.2019.
Kansan ääni (1955) Kiitkokansallisella yllytyksellä ja vanhojen valheiden uudestikeittämisellä paljastettiin marskin patsas Seinäjoella. 5.6.1955.
Länsi-Savo (2001a) Mannerheimin patsaan paikkaan otti kantaa 633 lukijaa. 2.7.2001.
Länsi-Savo (2001b) Mikkelin torista väärä mielikuva. 12.7.2001.

Länsi-Savo (2003a) Kivinen vedätti julkkiksilla. 22.5.2003.
Länsi-Savo (2003b) Patsaan siirto oli kulttuuriteko. 5.6.2003.
Länsi-Savo (2003c) Marskin patsaan keräys tuotti 20 000 euroa. 21.10.2003.
Vaasa (1955) Suomen Marsalkka Mannerheimin patsaan paljastus Seinäjoella: Lakeuden kansan kunnianosoitus kunnioittamalleen ylipäällikölle. 5.6.1955.

KAUPUNGIN SUUNNITTELU- JA PÄÄTÖS-ASIAKIRJAT

Helsinki:

Asemakaava 10160. Nykytaiteen museo, vahvistettu 1995. Helsingin kaupunki.

Tampere:

Kaupunginvaltuusto (KV) 6.9.1938, n:o 7. Kysymys sotamarsalkka Mannerheimin patsaan paikasta.
 Kaupunginvaltuusto (KV) 31.12.1938, n:o 12. Uuteen käsittelyyn: Kysymys sotamarsalkka Mannerheimin patsaan paikasta.
 Kaupunginvaltuusto (KV) 7.3.1951, n:o 51. SKDL:n valtuustoryhmän Suomen Marsalkka Mannerheimin patsasta koskeva aloite. Käsittely 188§.
 Kaupunginhallitus (KH) 27.12.1990, n:o 2754. Kulttuurilautakunnan lausunto 13.11.1990 koskien Mannerheimin patsaan siirtämistä Keskustorille.
 Kaupunginhallitus (KH) 14.12.1992, n:o 1834. Kulttuurilautakunnan lausunto 7.4.1992 koskien Mannerheimin patsaan siirtämistä keskustaan.
 Kuvala, Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta 20.12.1994, n:o 214. Rojalistiyhdistys Monarkistiklubi ry:n aloite uuden muistopatsaan pystyttämiseksi presidentti Mannerheimista.
 Viralliset aloitteet koskien Mannerheimin patsasta: 20.10.1990; 24.3.1992; 25.3.1992; 23.9.1992; 6.11.1992; 1.2.1993; 9.12.1994; 31.10.1994; 8.6.1998; 13.6.1998; 4.5.2016.

Lahti:

Kaupunginvaltuusto (KV) 14.5.2018 Valtuustoaloite / Mannerheimin patsas ja sitä koskeva kaupunginmuseon ja julkisen taiteen työryhmän lausunto.
 Asemakatu ja Marskinaukio, asemapiirros. Yleissuunnitelma. WSP / Kati Teperi. Lahden kaupunki 2017.

Seinäjoki:

Kaupunginhallitus (KH) pöytäkirja 24.4.1973.
 Kaupunginhallitus (KH) pöytäkirja 18.4.2006. Nro 8/2006.
 Veteraaniaukion asemakaavamuutos, luonnos 2010. Seinäjoen kaupunki.
 Seinäjoen puistot ja viheralueet. 2015. Seinäjoen kaupunki.